

SZKOŁA LUDOWA WE WŁOSZECH PO DRUGIEJ WOJNIE
ŚWIATOWEJ MIEJSCEM EDUKACJI OSÓB DOROSŁYCH
FOLK SCHOOL IN ITALY AFTER THE SECOND WORLD WAR
AS A PLACE OF EDUCATION FOR ADULTS

Anna Krajewska

Wyższa Szkoła Gospodarki Euroregionalnej
im. Alcide de Gasperi w Józefowie

anna2764@wp.pl

ABSTRACTS

Celami powstających po drugiej wojnie światowej szkół ludowych była eliminacja, a przynajmniej zmniejszenie zjawiska analfabetyzmu, a także walka z bezrobociem wśród nauczycieli. Z inicjatywy rządu w powojennej Italii powstały szkoły ludowe, które szerząc oświatę wśród młodzieży i dorosłych, miały przygotować ich do życia w tworzącym się demokratycznym państwie. Realizacja wytyczonych programów, z jednej strony, i uwzględnianie rzeczywistych potrzeb uczniów z drugiej, napotkała na znaczne trudności. Ponadto silna opozycja o odmiennych orientacjach politycznych poważnie ograniczała i spowalniała realizację tego projektu.

The aim of founding folk schools after the Second World War was an elimination or at least reduction of the phenomenon of illiteracy and the fight against unemployment amongst teachers. On initiative of government in post-war Italy there were formed folk schools, which were supposed to prepare for active life in a constituting democratic state by promoting education among youth and adults. Realisation of demarcated programmes, as well as taking the actual needs of pupils into consideration, encountered difficulties. Moreover, strong opposition with different political orientation seriously limited and restrained the realisation of the project.

KEY WORDS:

*szkoły ludowe, analfabetyzm, edukacja, nauczyciel, awans społeczny
folk schools, illiteracy, education, teacher, social promotion*

Po drugiej wojnie światowej, w celu przeciwdziałania powszechnemu naówczas analfabetyzmowi, rząd włoski ustanowił tzw. szkołę ludową. W zamiarze miała ona nieść oświatę do fabryk, jednostek wojskowych i szpitali, a więc miejsc największej koncentracji ludzi, którzy z różnych przyczyn w przeszłości porzucili szkołę, a teraz byli zachęceni do uzupełnienia edukacji podstawowej, która najlepszym miała umożliwić zdobycie i doskonalenie kwalifikacji na wyższych poziomach kształcenia. Wysiłek ten podjęły również organizacje pozarządowe, katolickie i różnego rodzaju stowarzyszenia. Niektóre z tych ostatnich okazywały się szczególnie otwarte na nowe prądy, a nawet zbyt postępowe, proponując edukację dorosłych z wykorzystaniem samorządów, samostanowienie i wprowadzanie równorzędnych relacji pomiędzy nauczycielami a uczniami.

Właściwe szkoły ludowe w powojennej Italii¹ powstały z inicjatywy Ministra Oświaty Guido Gonellego (Chiosso, 1985–86, s.185–211, 1983–84, s. 314–317, Gonella, 1981, 1947, De Viro, 1975–74, s. 165-180). Jednym z głównych celów projektu ówczesnego rządu Jedności Narodowej było stworzenie warunków odradzającemu się społeczeństwu włoskiemu (tj. wyposażenie go w kompetencje), które umożliwiałyby pełnienie różnorodnych ról obywatelskich, a tym samym aktywny i bezpośredni udział w tworzeniu demokratycznego państwa.

Zauważanemu już w niektórych regionach rozwojowi gospodarczemu towarzyszyły też zmiany w kulturze; istotny wpływ miało początkowo upowszechnienie prasy, wkrótce potem radioodbiorników, a z czasem też pojawianie się telewizji. Nowe możliwości generowały nowe potrzeby edukacyjne dorosłych, niemożliwe już do zaspokojenia doraźnymi i spontanicznymi działaniami, które zamiast niwelować, pogłębiały tylko istniejące dysproporcje. Ambicje społeczne w zakresie szkolnictwa mogły zaspokoić tylko rozwiązania kompleksowe. Realizacja ich okazała się jednak dużo trudniejsza, niż początkowo sądzono. Zasadniczym problemem, z jednej strony, okazały się wciąż istniejące poważne różnice między regionami, z drugiej, niemożliwość objęcia powszechnym, a przede wszystkim skutecznym – tj. dającym równe szanse na poziomie średnim i wyższym – nauczaniem osób wywodzących się ze środowisk zaniedbanych i z prowincji.

Poważną przeszkodą w realizacji rządowego planu był zatem powszechny analfabetyzm, uważany też za najważniejszą przyczynę niskiej kultury politycznej. Tak więc szkoły ludowe, ustanowione na mocy dekretu z 17 grudnia 1947 roku (H), stały się jednym z narzędzi w walce z analfabetyzmem i tzw. wtórnym analfabetyzmem. Ponadto, w zamierzeniach

rządu, szkoła ludowa miała rozwiązać tak poważne wówczas problemy jak bezrobocie nauczycieli i nagląca konieczność alfabetyzacji dorosłych. Miała to być szkoła bezpłatna, działająca w systemie dziennym i wieczorowym

W czasopiśmie „Scuola Italiana Moderna” (Włoska Szkoła Współczesna) z roku 1947 można znaleźć informację, że dążeniem ówczesnej szkoły ludowej było wyeliminowanie paradoksu ekonomicznego i pedagogicznego, polegającego na jednoczesnej obecności we Włoszech rzeszy 80. tys. bezrobotnych nauczycieli i 7 mln analfabetów. Szkoła ta miała być szkołą wielofunkcyjną odpowiadającą różnorodnym potrzebom. Miała przede wszystkim dążyć do wyeliminowania analfabetyzmu różnych grup wiekowych i środowisk. Doprecyzowano również znaczenie terminu analfabetyzm; oznaczał brak wykształcenia podstawowego lub nieefektywność tego wykształcenia. Pisano też, iż nie do przyjęcia jest fakt, że obywatel tamtych czasów nie posiada minimum wiedzy, stanowiącej ochronę moralną jedności narodowej, a „szkoła, która nie zapewnia wszystkim podstawowej kultury, nie jest odpowiednim organem w demokratycznym państwie” .

Spśród tej rzeszy ludzi pozbawionych wykształcenia ponad 6,5 mln osób przekroczyło już próg obowiązku szkolnego, który wówczas ustawowo ustalono na 14 lat. Aby przezwyciężyć trudną sytuację, z inicjatywy Ministerstwa Oświaty i dzięki wyasygnowanym przez Ministerstwo Spraw Wewnętrznych środkom przeznaczonym na walkę z bezrobociem, powołano w 1946 roku w Rzymie eksperymentalną szkołę ludową. To pierwsze doświadczenie umożliwiło sformułowanie następujących wniosków:

- różnorodność kursów; szkoła nie rozwiązywała problemów dostrzeżonych przez rząd dążący do wyeliminowania, a przynajmniej zmniejszenia rzeczywistego i duchowego analfabetyzmu;

- przygotowanie nauczycieli do walki z analfabetyzmem powinno być aktualizowane i dostosowywane do sytuacji, w której znajdowały się dorosłe osoby;

- liczba słuchaczy uczestniczących w kursach powinna być proporcjonalna do liczby zatrudnionych nauczycieli, których zadaniem było kształcenie i wychowanie (I).

Dekret z 1947 roku (H), na mocy którego ustanowiono szkołę ludową, w art. 1. przewidywał walkę z analfabetyzmem, uzupełnianie wykształcenia słuchaczy na poziomie podstawowym, a następnie ukierunkowywanie

na dalsze zdobywanie edukacji w zakresie szkoły średniej lub kształcenie zawodowe. Realizacja zamierzenia miała się odbywać w systemie kursów dziennych i wieczorowych; obejmowała młodzież i dorosłych. Same spotkania organizowano w najróżniejszych miejscach: w istniejących szkołach podstawowych, fabrykach, w pomieszczeniach agencji rolniczych, siedzibach organizacji dla emigrantów, w budynkach wojskowych, szpitalach czy wiejskich ośrodkach kultury.

W art. 2. sprecyzowano, że ww. wymienione zadania zostaną osiągnięte dzięki organizacji szkoleń ukierunkowanych na:

- uzyskanie niższego wykształcenia podstawowego przez tych, którzy ukończyli 14 lat i nie uzyskali wykształcenia podstawowego w szkołach powszechnych;
- uzyskanie wyższego wykształcenia podstawowego przez tych, którzy uzyskali certyfikat i ukończyli szkołę podstawową niższego stopnia;
- aktualizację i pogłębienie wykształcenia podstawowego przygotowującego do działalności rzemieślniczej lub kontynuacji nauki;
- podnoszenie poziomu kultury obywateli poprzez organizowanie czytelnicy i ośrodków o charakterze rekreacyjno-edukacyjnym (H).

Art. 3. upoważniał inspektorów do ustanawiania szkół ludowych w szkołach państwowych lub instytucjach i przy stowarzyszeniach, o ile będą one w stanie spełniać wymagania niezbędne do ich prowadzenia.

Dalsze artykuły regulowały pracę administracji, nominowanie nauczycieli i prowadzenie nadzoru przez inspektorów i dyrektorów szkół podstawowych. Programy nauczania, wymogi egzaminacyjne i inne dyspozycje dotyczące realizacji norm prawnych były ustalane w innych dokumentach i zarządzeniach ministerialnych (A, K, B, C, D, E, F, G, J, L).

Spośród dokumentów należy wskazać zarządzenie i programy kursów (odpowiednio oznaczonych jako A, B i C) szkoły ludowej, zawierające wskazówki metodologiczne i dydaktyczne podane do wiadomości w „instrukcji” ministerialnej z 29 lutego 1948 roku” (M). W innych dokumentach dla nauczycieli zalecano brać pod uwagę indywidualne warunki i poziom kulturalny każdego podopiecznego związane z jego wiekiem i doświadczeniem życiowym. Zachęcano nauczycieli do podejmowania działań, których celem miało być przewyciężanie u słuchaczy poczucia niższości i zaniedbania kulturalnego bez szkody dla realizowanych programów. Zalecano tworzenie jednolitych grup, zachęcano uczących się do udziału w nich, a nauczycieli do rozwijania autonomii uczniów, stymu-

lowania w nich zmysłu poznawczego, samodzielności, eliminowania zaś lekcji w znaczeniu formalnym (M).

Zgodnie z zarządzeniem ministerstwa nauczyciel powinien być „współpracownikiem, przyjacielem, partnerem, który zamiast nudnych i niepotrzebnych upomnień wyjaśnia i radzi. Z kolei szkoły ludowe powinny stawiać sobie za cel przewyciężanie analfabetyzmu w znaczeniu instrumentalnym, a nade wszystko, dążenie do formacji człowieka - obywatela i pracownika świadomego swych praw i obowiązków” (M). Aby stało się to możliwe, należało więc wyeliminować z nauczania reguły, definicje i treści abstrakcyjne, natomiast uwzględnić cele praktyczne szkoły, zgodne z nową dydaktyką. Zwracano uwagę na profil psychologiczny osoby dorosłej, przestrzegając przed ryzykiem przenoszenia i używania metod właściwych dla szkoły podstawowej.

W tych samych zarządzeniach ministerialnych podkreślano konieczność realizacji skutecznych, nienarzuconych programów; zachęcano nauczycieli do uwzględniania w opracowywaniu planu pracy aktualnych potrzeb uczniów oraz środowiska, z którego pochodzą. Czas trwania kursów powinien wynosić łącznie pięć miesięcy w ciągu roku, nie mniej niż 10 i nie więcej niż 15 godzin w tygodniu.

Z przedstawionych powyżej wskazań wynika, iż ministerstwo kierowało swoje wysiłki na dostosowanie szkoły ludowej do wymagań przyjmowanych tam osób, czyniąc z niej skuteczne narzędzie edukacji. Dążenia te, z jednej strony, zasługiwały na uwagę, z drugiej, jeśli przyjrzeć się programom nie zawsze były jasne; czasami widać brak skoordynowania i konsekwencji w działaniu. Programy pierwszego stopnia, dla analfabetów, w dużej mierze obejmowały to, czego wymagano od uczniów szkoły podstawowej niższego stopnia; kursy drugiego stopnia, dla półanalfabetów, odpowiadały programom kursów podstawowych wyższego rzędu. Na kursach trzeciego stopnia (doskonalenia wiedzy) – według zaleceń rządowych – należało dążyć do powtarzania i uzupełniania wiedzy z niższych stopni i ukierunkowywania słuchaczy na samodzielną pracę zgodną z ich uzdolnieniami (M).

Bardziej szczegółowe programy nauczania opracowane na podstawie instrukcji ministra przewidywały kursy dla analfabetów (typu A), w których główny nacisk należało kłaść na:

- naukę pisanie i czytania, dyktanda, umiejętność wypowiedzania się;

- znajomość cyfr, proste działania arytmetyczne, znajomość tablicy Pitagorasa i rozwiązywanie prostych problemów praktycznych;
- lekturę i refleksje nad moralnymi aspektami życia w powiązaniu z problemami zaczerpniętymi z Ewangelii;
- obowiązki i prawa człowieka i obywatela, obowiązki i prawa w rodzinie, w społeczeństwie, w pracy, obowiązki względem siebie i względem innych, zagadnienia higieny osobistej i higieny pracy, problemy miejsca zamieszkania, regionu, Ojczyzny, prawa konstytucyjne.

Z kolei kursy dla półanalfabetów przewidywały:

- ćwiczenia doskonalące z czytania i wypowiedzi na temat wybranego tekstu (prozy lub poezji), umiejętność opisywania i wyrażania osobistych przeżyć;
- ćwiczenia ustne i pisemne uwzględniające cztery działania arytmetyczne, pojęcie ułamków, znajomość systemu metrycznego i figur geometrycznych płaskich;
- lekturę i konwersację na temat życia moralnego z wykorzystaniem fragmentów z Ewangelii, poszerzanie wiadomości o środowisku naturalnym i gospodarce w regionie, ogólne informacje z zakresu medycyny, bezpieczeństwa i higieny pracy, problemów opieki społecznej i samopomocy, zdobycie wiedzy z zakresu geografii i ekonomii państw Europy w powiązaniu ze zjawiskiem emigracji zarobkowej;
- rozszerzenie i ugruntowanie wiedzy historycznej Włoch ostatniego wieku i treści Konstytucji.

Kursy doskonalenia, a więc ostatniego stopnia, obejmowały:

- pogłębioną lekturę książek, czasopism; streszczanie czytanych tekstów, formułowanie wniosków, ustną i pisemną prezentację znanych wydarzeń;
- zgłębianie zagadnień ekonomicznych, jak np. związanych z analizą kosztów, zarobków, strat, oprocentowań, zniżek, zagadnień praktycznych z zakresu rolnictwa, wyliczania powierzchni, wypełniania druków pocztowych, bankowych i handlowych, przeliczników waluty zagranicznej, bilansowania budżetów rodzinnych, przedsiębiorstw, gminy, państwa;
- lekturę dowolną na temat życia moralnego, religijnego, obywatelskiego, lekturę tekstów i konwersację na tematy historyczne, z zakresu geografii z uwzględnieniem własnych doświadczeń i pracy;
- nauczanie fakultatywne polegające na praktycznym nauczaniu ję-

zyka obcego, rysunku, rachunkowości lub np. rolnictwa, w zależności od specyfiki szkoły i możliwości ukierunkowania zawodowego.

W roku 1948 w okólniku ministerstwo ponownie wypowiedziało się odnośnie do funkcjonowania szkół ludowych i realizacji obowiązującego w ich programu, który zdaniem nauczycieli był zbyt obszerny i słuchacze mieli problemy z opanowaniem przekazywanych im treści (M). W wydanym dokumencie zachęcano dyrektorów dydaktycznych do częstych inspekcji szkół ludowych głównie ze względu na młody wiek i brak doświadczenia zatrudnionych tam nauczycieli. Szczególną uwagę zwracano na kontynuację projektu, którego realizacja napotykała wiele trudności. Zalecano zatem nauczycielom pomijanie trudnych i zbyt teoretycznych problemów oraz skupianie się na aspektach praktycznych czy obowiązującym prawie. To dopiero pozwalało uczącym się osiągać postępy w nauce i zachęcało do dalszej pracy. Doradzano też, by w nauce czytania i pisania odchodzić od tematów nieprzynoszących konkretnych korzyści. Z jednej strony, sugerowano unikanie nauczania instrumentalnego w sztuce czytania i pisania, z drugiej zaś, zalecano koncentrowanie się na pracy typowo szkolnej, dającej konkretne wyniki, a więc na konwersacjach i lekturze. Istotną wskazówką było odradzanie zadawania prac domowych i bezwzględne pomijanie kwestii politycznych (B).

Tak więc szkoła ludowa we Włoszech, która oficjalnie rozpoczęła swoją działalność po drugiej wojnie światowej, działała w niełatwych warunkach. Liczba kursów organizowanych w poszczególnych prowincjach zależała od stopnia analfabetyzmu wśród ludzi i bezrobocia wśród nauczycieli. Najwięcej powstało ich w południowej części kraju. Ogółem zorganizowano 12 283 kursów: 3861 na północy (w tym 507 dla analfabetów, 1505 dla półanalfabetów oraz 1255 doskonalenia), 2460 w środkowych Włoszech (507 dla analfabetów, 1505 dla półanalfabetów i 448 kursy doskonalenia), zaś 5962 na południu kraju (w tym odpowiednio 3468 dla analfabetów, 2121 dla półanalfabetów oraz 373 kursów doskonalenia). W roku szkolnym 1947–1948 zapisało się 270 647 słuchaczy, ale uczęszczało na nie zaledwie 200 552. Sukcesywnie zanotowano wzrost liczby kursów organizowanych z większym udziałem instytucji prywatnych (Ministerstwo Oświaty, 1953, s. 76–77).

Dyskusja na temat szkół ludowych, w szczególności na temat projektu reform, zainicjowana przez Ministra G. Gonellę, zapoczątkowała burzliwą politykę wśród ugrupowań politycznych katolickich i świeckich. Organizacje o orientacji marksistowskiej (Bertoni Jovine, 1958, 1965,

Demetrio, 1977, Tomasi, 1958) oceniły politykę edukacyjną po drugiej wojnie światowej jako konserwatywną i przeciwną interesom niższych klas społecznych. Obwiniano katolików o współpracę w odnawianiu starego systemu szkolnego i zamykanie się na elementy nowatorskie, zaś samego ministra G. Gonellę o pozostawanie na usługach Kościoła katolickiego i działanie w interesie arystokracji (Chiosso 1988, s. 303.). Szczególnie negowano samo ustanowienie i sposób administrowania szkoły ludowej. Zarzucano Kościołowi doprowadzenie do zdystansowania świata pracy od instytucji publicznych oraz faworyzowanie szkół dla dorosłych analfabetów jako miejsca, które nie pomagało w znalezieniu zatrudnienia (Demetrio, 1997, s. 28.). Poza tym podkreślano, że powołanie szkoły ludowej bardziej odpowiadało potrzebom partii rządzącej niż potrzebom społecznym i polityce zatrudnienia nauczycieli. Celem partii katolików miało więc być podporządkowanie sobie warstw społecznych dla zachowania i utrwalenia panującego porządku.

Dla innych zaangażowanie polityczne katolików było bardziej złożone i nie ograniczało się wyłącznie do chęci przywrócenia tradycyjnej szkoły. Sami katolicy podkreślali obecność różnych opcji wewnątrz swojego ugrupowania. Większość uważała, że należy zreformować system, przekształcając szkołę elitarną w szkołę powszechną, a orientację laicką zastąpić „czynną obecnością chrześcijańską” (Chiosso 1988, s. 304–305).

Podsumowując, szkoły ludowe w powojennych Włoszech poprzez szeroko pojętą edukację miały stać się narzędziem w walce z analfabetyzmem, a w konsekwencji umożliwić dorastającym młodym ludziom awans społeczny i udział w nowej rzeczywistości państwowej. Tworzenie i realizowanie demokratycznej w znaczeniu formalnym szkoły spotkało się z silną opozycją, która ograniczała i spowalniała realizację tego projektu.

REFERENCES

- Bertoni Jovine D., (1958), *La scuola italiana dal 1870 ai giorni nostri*, Editori Riuniti, Roma.
- Chiosso G., (1983-1984), *Motivi pedagogici e politici nell'inchiesta Gonella (1947-1949)*, w: „Pedagogia e Vita”, nr 3, s. 314–317.
- Chiosso G., (1985-1986), *Cattolici e riforma scolastica. L'Italia nel secondo dopoguerra (1947-1949)*, w: „Pedagogia e Vita” nr 2, s. 185–211.
- Chiosso G., (1988), *I cattolici e la scuola della riforma Gonella al piano decennale*, w: tegoż, *Chiesa e progetto educativo nell'Italia del secondo*

dopoguerra 1945–1958, La Scuola, Brescia.

Demetrio D., (1977), *Le scuole dell alfabeto*, Guardini, Rimini-Firenze.

De Viro E., (1975-74), *Contributo ad una storia della scuola popolare*, w: „Pedagogia e Vita” nr 2, s. 165–180.

Gonella G., (1947.), *Il primo esperimento della scuola popolare conferenza stampa tenuta al Ministero della Pubblica Istruzione per l'inaugurazione dell'anno sperimentato di Scuola popolare*, Istituto Poligrafico dello Stato, Roma.

Gonella G., (1981), *Cinque anni al Ministero della Pubblica Istruzione*, Giuffrè, Milano.

Scuola Italiana Moderna, 25 listopada 1947 r.

Tomasi D.T., (1958), *Scuola e pedagogia in Italia 1948-1960*, Editori Riuniti, Roma.

DOKUMENTY:

- A. C. M. nr 1/SP z 6 stycznia 1948 r. o organizacji i finansowaniu szkoły ludowej na rok szkolny 1947–1948.
- B. C.M. nr 441 z 25 kwietnia 1948 r. zawierające normy odnośnie do nominacji delegatów prowincji o kształceniu ludowym przez inspektoraty do spraw nauki;
- C. C.M. nr 5590/5/SP z 11 października 1950 r. o kursach doskonalenia zawodowego;
- D. C.M. nr 3080/5/SP z 1 czerwca 1950 r., ustanawiający biblioteki i czytelnie;
- E. C.M. nr 5460/6/SP z 10 listopada 1951 r., ustanawiający Centrum Informacji Prowincjonalnej dla niektórych kursów doskonalenia zawodowego i informacji dla nauczycieli;
- F. C.M. nr 6421/7/sp z 5 listopada 1952 r. o kursach muzycznych szkoły ludowej;
- G. C.M. nr 6560/7/S.P. o kursach edukacji ludowej;
- H. D.L.C.P.S. Dekret Ustawodawczy z 17 grudnia 1947 r. nr 1599 na temat kształcenia szkoły ludowej wobec analfabetyzmu wydany w Dzienniku Ustaw nr 21 z 27 stycznia 1948 r. Dekret Ustawodawczy ratyfikowano po wprowadzeniu pewnych zmian w ustawie z 16 kwietnia 1953 r., nr 326.

- I. Ministero della Pubblica Istruzione, La scuola italiana dal 1946 al 1953, Istituto Poligrafico dello Stato, Roma 1953.
- J. O.M. z 2 maja 1957 r. o kursach zawodowych..
- K. O.M. z 29 lutego 1948 r. zawierająca programy dydaktyczne szkoły ludowej.
- L. Ustawa z 12 lutego 1958 r. nr 45, ustanawiająca Serwis generalny dla edukacji ludowej.
- M. Organizzazione e Metodi z 29 lutego 1948 r., dokument zawierający programy dydaktyczne szkoły ludowej.

ENDNOTES

¹*Za początek historii szkoły ludowej we Włoszech można wskazać, mniej więcej, połowę XIX wieku. Formalnie zainicjowała ją ustawa Gabrio Casati (1859), która zebrała i realizowała najważniejsze rozwiązania wcześniejszych przepisów. Urzeczywistniała maksimum wysiłków organizacyjnych ówczesnego rządu liberałów w zakresie szkolnictwa i swego rodzaju punkt odniesienia dla nowych klas, które już wkrótce zechcą mieć swój udział w kierowaniu nowym państwem.*